

"Det er litt
stress dette
her"

'This is a bit
stressful.'

Bergen, kongsgården.
En vinterdag i 1274.

Bergen, the royal estate.
A winter's day in 1274.

En velkledd mann haster gjennom borggården på Holmen.

Audun Huggleiksson er rundt tretti år gammel og en av kong Magnus Håkonssons mest betrodde menn. Han er skolert, både lovkyndig og språkkyndig, og har studert i Europa. De siste fire årene har vært preget av lange arbeidsdager med kongens store prosjekt, et samlende lovverk for hele landet. Nå skal han inn til kongen med noen nye tekstforslag.

Den som skal inn til kongen må være velstelt, føre seg og kle seg rett, slik det står beskrevet i *Kongespeilet*, manualen for høvisk opptreden ved hoffet i den nye norske staten. Alt dette er lett for Audun.

Stormannssønnen fra Jølster har beveget seg i kongelige kretser siden han var ganske ung. Han er vant til å tre frem foran kongen.

I dag kjenner han likevel på presset. Det er ikke lenge til jonsok. Da skal loven legges frem for Gulatinget. Det har vært fred i landet siden 1240-tallet, men på kongsgården i Bergen vet man godt at dette er skjørt. Krig og ufred er aldri langt unna.

Hva vil kongen si til de nye forslagene?

Midt på 1200-tallet ble Norge samlet til en stat under én konge, Håkon Håkonsen, med fast residens. Denne var i Bergen, og intet symboliserer den nye sterke kongemakten mer enn den staselige steinhallen vi i dag kaller Håkonshallen.

Da kong Håkon Håkonsen skulle krones i 1247 kom det gjester fra hele Europa til Bergen. Men akkurat den sommeren – eller var det en vanlig bergenssommer? – regnet det noe voldsomt i byen. Der gjestene skulle gå ble det dekket til med seil og store duker. Men våte ble de, det var ikke til å unngå. En gjest, kardinal Vilhelm av Sabina, ble så våt at han vedtok at her måtte bøndene få jobbe på søndager, om det var tørt i været.

Man trengte en skikkelig hall for store anledninger. Og i 1261 sto steinhallen ferdig, til bryllupet mellom Håkons sønn Magnus og den danske kongsdatteren Ingeborg.

Og Håkons steinhall kunne brukes til mer enn fest. Under den store festsalen fantes en elegant mellometasje der kongens folk arbeidet. Med en ordnet stat følger et byråkrati, folk som kan skrive, holde orden på lovene og økonomien.

Det er her, bak mellometasjens vakre gotiske vinduer, Audun har holdt til de siste årene mens han jobbet med den nye loven for hele riket.

Ridderen

The Knight

Audun var fra Jølster, stormannssønn og muligens i slekt med kongefamilien. Trolig fikk han noe undervisning hos munkene på Selja kloster før han omkring 1250 dro til Bergen for å gå på katedralskolen.

Skolen lå rett bak Håkonshallen, ved siden av Kristkirken, den store katedralen som den gang kneiste ved innseilingen til Bergen. Skolens formål var å utdanne prester. Undervisningen foregikk på latin, derfor ble denne typen skoler etter hvert kalt latinskoler.

Rett ved skolen lå kongsgården. Ved Håkon Håkonssons hoff utviklet det seg en ny og mer polert omgangsform. Heller enn tidligere tiders tøffe krigere, omga kong Håkon seg med «høviske» riddere. De måtte gjerne kunne latin, men kongen fikk også oversatt europeisk litteratur til norsk. I 1250 fikk han laget *Kongespeilet*, en stor innføring i livet ved hoffet – hvordan man skal oppføre seg og hvordan ting henger sammen.

Audun ble voksen i et miljø preget av både kirkelige og kongelige kunnskaper og idealer. Og han må ha utmerket seg. Noen år senere gikk ferden ut i Europa til videre studier og fordypning ved den høyere kunnskapsinstitusjonene, *universitetene*.

Det ble svært viktig når han senere skulle sy sammen et nytt og helhetlig lovverk for den norske staten.

ON. 1902

Kristkirken dominerte innseilingen til Bergen fram til reformasjonen. Auduns skole lå rett ved.

Bilde: Arkikon as

The Christ Church guarded the sailing in Bergen until the reformation. Audun's school was close by.

Image: Arkikon as

Middelalderens katedralskoler og universiteter var basert på de syv frie kunster: grammatikk, retorikk, dialektikk, aritmetikk, geometri, musikk og astronomi.

Her fremstilt i Herrad von Landsbergs Hortus Deliciarum.

Medieval cathedral schools and universities based on the Seven Liberal Arts: Grammar, Logic, Rhetoric, Arithmetic, Geometry, Music and Astronomy.

Her illustrated in Herrad von Landsberg's «Hortus Deliciarum».

**Håkon lot oversette Tristan og Isolde.
Slik så Edmund Leighton dem i 1902 .**

Bilde: Wikimedia C.

**Håkon had Tristan and Isolde translated.
This was how they were depicted by
Edmund Leighton in 1902.**

Photo: Wikimedia C.

Undervisningssituasjon på 1300-tallet.

Teaching in the fourteenth century.

Auduns reise

Audun's great
journey

En gang omkring år 1260 må Audun ha reist fra Bergen, ut i verden for å videreutdanne seg.

Universitetene, dette maskineriet av forelesninger, eksaminasjoner, disputaser og grader, alt dette er et produkt av middelalderen. Audun oppsøkte de to eldste og mest prominente.

Bologna. Universitetet i Bologna oppstod på slutten av 1000-tallet, da studenter begynte å strømme til byen for å få undervisning av byens prominente rettslærde. De ble mange, og organiserte seg i foreninger for å stå sterkere, få bedre vilkår for leie og mat, og ikke minst for å lønne professorer. Slik oppstod etter hvert en institusjon, hele veien med rettslæren som kjerne.

Romerretten er lovene slik de utviklet seg gjennom mange hundre år i Romerriket. Juristene i Bologna utviklet og kommenterte særlig keiser Justinian store lovverk *Corpus Juris Civilis* fra 500-tallet. Studentene, som kom fra hele Europa, kom til å bli viktige aktører i de nye statene. Og ikke minst, de hadde en felles kunnskap og tenkesett som gjorde at statene kunne snakke med hverandre.

ACCURSIVS FLORENTINVS

Paris var annerledes. Moderuniversitetet i nord vokste ut av Notre Dame-katedralens skole. Skolen frigjorde seg fra kirken og ble et universitet med fire fakulteter (frie kunster, kanonisk rett, medisin og teologi). Gjennom 11- og 1200-tallet gav briljante lærere som Peter Abelard, Duns Scotus Albertus Magnus og Thomas Aquinas Paris en helt egen status i Europa. Gjenopplivelsen av antikkens tekster og utvekslingen med den arabiske lærde verden har også med på å gi et veldig oppsving. På 1200-tallet var Paris blitt det udiskutable intellektuelle sentrum som tiltrakk seg flere tusen studenter og de fremste lærde fra hele kontinentet.

Og blant dem var Audun fra Jølster og Bergen.

Accursius

Accursius (Francesco Accorso) var eneren blant professorene i Bologna. Omkring 1230 hadde han klar den store lovbooken *Glossa Ordinaria*, som ble utgangspunkt for all undervisning og all diskusjon i århundrer. Audun kan ha hørt Accursius forelese, og vi tenker at han sikret seg en avskrift, sin egen *Glossa*, som ble brukt i lovarbeidet hjemme i Norge.

Accursius (Francesco Accorso) was the foremost professor in Bologna. For centuries, all education and all discussions were based on his compilation *Glossa Ordinaria* (1230).

Perhaps Audun attended one of Accursius' lectures and acquired his own copy of the *Glossa*, to be used in his legislative work in Norway?

Den
viseste
mændene
i landsloven

‘The wisest lawmaker’

Audun kom hjem som skolert. Fra Paris hadde han med seg de store sammenhengene i det guddommelige universet. Med seg fra Bologna hadde han nok sin *Glossa Ordinaria*, og han kjente romerrettens system og metode. Det ble de viktigste verktøyene i arbeidet med lovprosjektene.

Vi vet ikke nøyaktig når Audun var tilbake i Norge etter reisen sin. Men han ble nok raskt involvert i lovarbeidet som pågikk i kongsgården, for etter en tid omtalte islendingene han som den «viseste» av lovskriverne.

Og både vis og fintfølende måtte man nok være:

Utgangspunktet var de ærverdige norske landskapslovene som hadde blitt til gjennom århundrers praksis på tingene, Frostatinget, Gulatinget, Borgartinget og Eidsivatinget. Disse hadde etter hvert blitt nedskrevet. Men det Audun og juristene i steinhallen holdt på med var noe nytt og dristig. De ikke bare dokumenterte lovene, de *skapte nye lover*.

I tillegg kom den vanskelige avgrensningen mot kirken. «Så gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er», hadde Jesus sagt. Men hva er hva og hvor skal grensen gå? Da Frostatinget avviste kongens lovrevisjon i 1269 var det nettopp fordi kongen grep for mye inn i kristenretten.

her hefr
bolk gula

Ride ok ble
du xpi ar
rar þru san
hms helgha
allra heilag
ollum ost gi
nu & rapnar
lum lothpr
a tolf man
a botolps w
lapinghtad
skula allu p
symar laust
þings ero m
di madir eda
kngs umbo
hara nefnt
þingi. so ma

i g
gā ge
at uer
nokkot
i landeno
k skultoi hā
laus uera. Et
uita sanlegna
pir' at hā. En p
best. et per trent
ā uara forsis. at
alla i uara forsis

Landsloven. Et verk for 400 år

Det Audun og kollegaene i Håkonshallen fullførte i 1274 var et stort verk. Landsloven hadde som keiser Justinians Codex ni hoveddeler, og knyttet slik den norske staten til tradisjonen fra Romerriket. Til sammen hadde disse delene mer enn to hundre kapitler og et tusentalls lovregler. Forholdet mellom det gamle og nye var nøye vektet: Omkring en fjerdedel av landsloven var hentet direkte fra landskapslovene, mens halvparten var gammel rett som var blitt bearbeidet gjennom romerrettens metoder. Den siste delen var helt nyskrevet rett

Med landsloven ble kongen lovgiver, og rettshåndhevelsen statliggjort. Før var konfliktløsning et privat ansvar, og dommen ble til som forhandling på tinget mellom klanene, gjerne etter prinsippet om liv for liv, øye for øye, tann for tann, hånd for hånd, fot for fot (5. Mosebok 19:21). Men nå ble en kriminell handling også en forbrytelse mot kongen/staten, og staten får påtale- og straffemyndighet. Slik var landsloven et stort steg på veien mot enhetlig norsk stat.

Loven ble vedtatt i 1274. Først på Frostatinget - passende nok samtidig som erkebiskopen var bortreist - deretter på de andre tingene. Landskapslovenes tid var over, Norge hadde fått en felles lovbok. Og den skulle faktisk gjelde helt frem til 1687!

Landslovens ni deler:

TINGFAREBOLKEN – om rettsystemet

KRISTENDOMSBOLKEN – om kongemakten

LANDEVERNBOLEN – om forsvaret av riket

MANNHELGBOLKEN – om vern av liv og eiendom

ARVEBOLKEN – om ekteskap og arv

ODELSBOLKEN – om odelsjord

LANDLEIEBOLKEN – om rettsforhold omkring jordeiendom

KJØPEBOLKEN – om gjeld, pant og handel.

TYVERIBOLKEN – om tyverier og ed som bevismiddel

Men lovarbeidet i den store steinhallen var på ingen måte over i 1274.

Neste oppgave var Byloven for Bergen (1276), og etter hvert de andre byene.

I 1277 var også *Hirdskråen* ferdigskrevet. Den beskrev og regulerte forholdene ved hoffet og i statsadministrasjonen. Med den kom også de nye titlene de kunne ha.

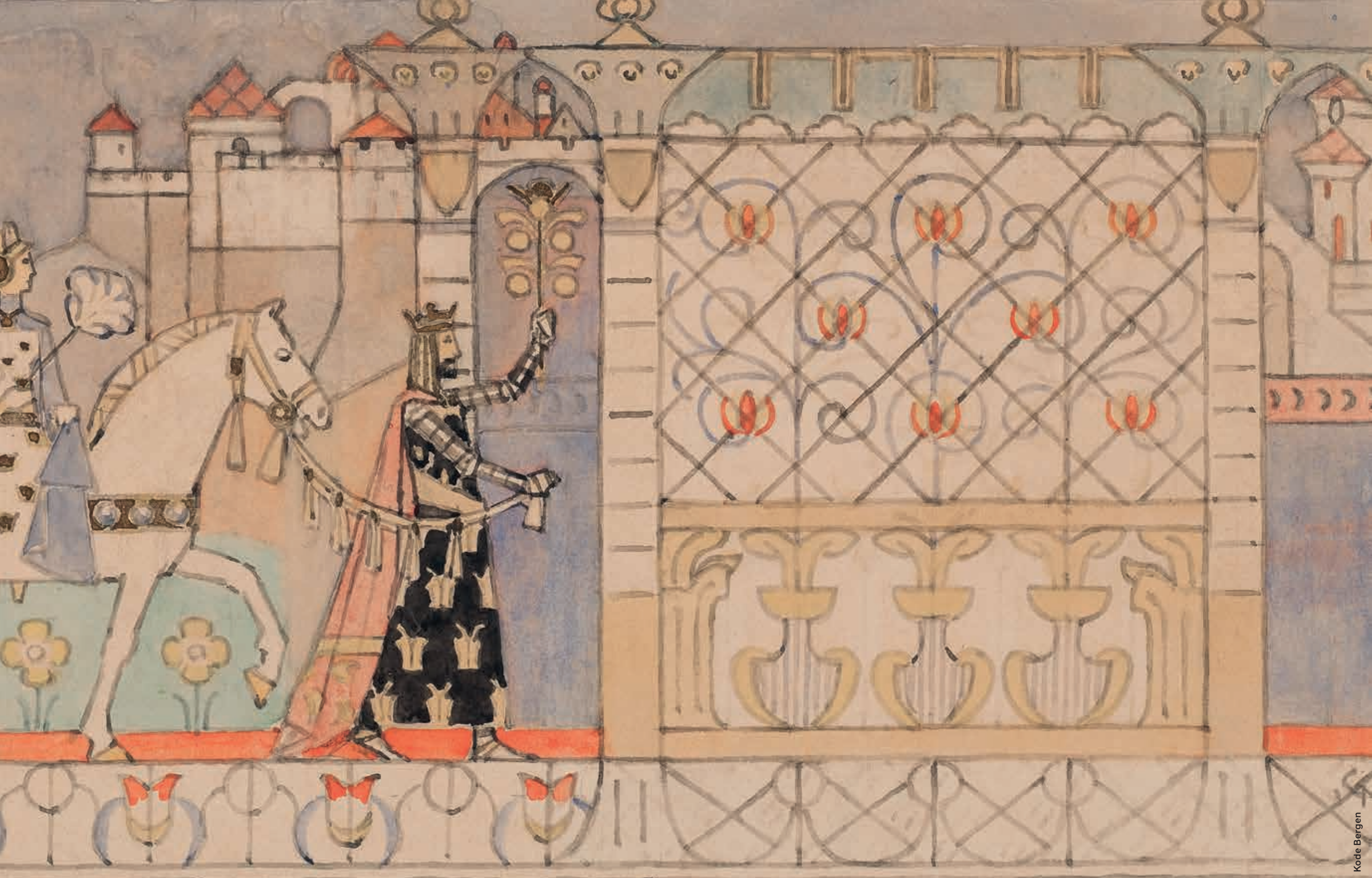
Selv ble Audun *baron*.

Kristinafrisen

Håkon Håkonsson's daughter Kristina married a brother of the king of Castile in 1258. Here, extensive legislative work had recently been done. This was an inspiration to the Norwegian delegation.

Håkon Håkonsson's daughter Kristina married a brother of the king of Castile in 1258. Here, extensive legislative work had recently been done. This was an inspiration to the Norwegian delegation.

Brudfølgets inntog i Valladolid, Gerhard Munthe, 1905. Foto: Kode

The bridal party arrives at Valladolid. Painted by Gerhard Munthe, 1905.

Photo: Kode

Bryllupet, Gerhard Munthe, 1905. Foto: Kode

The wedding. Painted by Gerhard Munthe, 1905. Photo: Kode

GUJE.

Thomas Aquinas

På 1200-tallet fikk man tilgang på større deler av Aristoteles sin filosofi. Dette kunne nok være farlig hedenskap. Teologen og filosofen Thomas Aquinas var den fremste som forsøkte å forene Aristoteles og kristendommen – tro og fornuft – i arbeidene sine. I Paris kunne Audun se de gotiske katedralenes perfekte system av søyler og buer som pekte mot himmelen, og kanskje hørte han med egne ører Thomas forbinde skaperverket med Gud. Men var ikke dette overmot? Det var det i alle fall mange som mente da Thomas' tanker etter hvert gikk av moten.

Bilde: Thomas Aquinas med kirken i den ene hånden og en bok i den andre, symboler for tro og fornuft. Fremstilt av Carlo Crivelli 1476.

Wikipedia.

In the 13th century, it was possible to study much of Aristotle's philosophical works. This may well have been considered dangerous paganism. The theologian and philosopher Thomas Aquinas was the foremost figure who tried to unite Aristotle and Christianity – faith and reason – in his works. In Paris, Audun could see the gothic cathedrals' perfect system of columns and arches pointing towards heaven, and he perhaps even heard Thomas linking Aristotle's work to God.

Was that not arrogance? Many people believed that to be the case when Thomas's ideas eventually fell out of fashion.

Image: A painting of Thomas Aquinas. He holds a church in one hand and a book in the other, symbolizing faith and reason, respectively.

Made by Carlo Crivelli, 1476. Wikipedia.

Gerhard Munthes fremstilling av Magnus Lagabøtes kroning i 1261 prydet veggen i Håkonshallen frem til eksplosjonsulykken i 1944. Foto: Kode

Until 1944, Gerhard Munthe's illustration of the coronation of Magnus the Lawmender in 1261 adorned the restored Håkon's hall. The tapestries were lost in the explosion of Vorboode, a ship loaded with ammunition. Foto: Kode